

*Степан Власенко,
Василь Пеньковець*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЛИЖНОГО СПОРТУ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

Загальна історія лижного спорту умовно поділяється на древній період (до нашої ери - поява і початкове використання лиж), доспортивний період (перша половина XIX ст. - використання лиж в трудовій і військовій діяльності), спортивний період (з середини XIX ст. - становлення і розвиток лижного спорту), які тісно пов'язані між собою і в історичному палані витікають один із іншого.

Поява лиж була зумовлена потребою людини добувати їжу зимою. Є кілька версій цього винаходу. Але дві з них найбільш достовірні. Древня людина, полюючи на звіра по глибокому снігу, наступивши на гілку, кору, тріску, відчувала полегшення в пересуванні. Можливо, це й наштовхнуло мисливця на думку прикріпити ці предмети до ніг. Рятуючи ступні від холоду, людина обкутувала їх шкірою вбитого звіра, що збільшувало площу опори і зменшувало провалення в сніг.

Перші лижі були ступаючі. Нижня їх частина в процесі пересування відшліфовувалась і на спусках проковзувала, що дало поштовх створенню ковзких лиж. Подальше удосконалення лиж розвивалось трьома напрямками: в зоні густого лісу, де сніг сипкий, розвивались і удосконалювались ступаючі лижі; в зоні рідкого лісу, де сніг середньої щільності, - короткі і широкі ковзкі лижі; у зоні рідкого лісу і безлісся, де міцний наст, отримали розвиток більш вузькі і довгі ковзкі лижі.

На Русі лижі здавна широко застосовувались не лише в повсякденній діяльності людей, а й для розваг під час зимових свят. Тут уже можна було побачити прообраз лижних змагань - біг на лижах наввипередки і спуск з крутих схилів.

У XIX - на початку XX століття лижний інвентар в основному привозили із Фінляндії і Швеції. Це були гоночні лижі типу "Ідеал", "Хаановесі" - вузькі, порівняно легкі, довжиною три -три з половиною метри. Ремінцеві кріплення знаходились посередині лижі. На ноги надівались м'які черевики із загнутими носками. Вони прикріплювались до стопи кінцівок широкою міцною стрічкою шириною 5-6 см. Вузькі брюки, светр, шапочка -таким був верхній одяг лижника.

У кінці 90-х років XIX ст. царський уряд дозволив організовувати спортивні товариства і клуби. У статуті вказувалося, що їх членами не можуть бути особи жіночої статі, вихованці навчальних закладів і професійні лижники, якими вважались всі, хто їздив на лижах публічно за гроші, а також ті, хто займався фізичною працею. Із зростанням популярності цих клубів у Росії незабаром такий же лижний клуб було створено і в Україні, зокрема у Харкові. Але для широких мас він був недоступний, бо потрібно було робити значні грошові внески.

Першість України з лижних гонок уперше відбулась в Харкові у 1927 р., а в 1934 р. - зі стрибків з трампліна, лижному двоборству і слалому.

Аналізуючи доступні архівні матеріали про розвиток лижного спорту на Чернігівщині, нам вдалося з'ясувати, що з 1935 року почали проводитися лижні переходи й агітаційні перегони на лижах, присвячені різним знаменним подіям.

Наприклад, лижний перегон Ніжин-Чернігів (1935 р.) - на честь річниці Червоної Армії і ВМФ. Керував цим перегоном В. А. Алейніков. Лижна естафета Чернігів-Київ - на честь з'їзду Рад України - 21 січня 1937 року, а лижний перехід Короп-Київ-Чернігів відбувся 23 лютого 1937 року. У цих змаганнях брала участь одна з найкращих лижниць Таня Соловйова (спортивне товариство "Динамо", м. Чернігів).

5-6 березня 1937 року була проведена Спартакіада Чернігівської області. Кращою серед жінок стала В. Галич з м. Коропа.

З 1934 року в містах Чернігівської області будуються стрибкові трампліни (у Чернігові в урочищі "Ялівщина", Прилуках, Ніжині). Згодом, у 1935 році, Рада з фізичної культури при ЦК СРСР - ввела у порядок здачі норм ГПО стрибки на лижах з трампліна і лижний перехід 120 км.

У 1934 році в Чернігові було відкрито комплексну ДЮСШ, до якої входив і відділ лижних перегонів. Лижна команда товариства "Спартак" з Чернігова провела у 1940 році агітпробіг, присвячений річниці Червоної Армії. Під час Великої Вітчизняної війни формувалися лижні загони для боротьби з німецькими загарбниками. Відомі в довоєнні роки спортсмени - наші земляки Віктор Григорович Прилина з Ніжина, Микола Миколайович Гордієнко з Прилук, Василь Семенович Уткін та інші воювали в лижних загонах на фронтах Великої Вітчизняної війни.

Після її закінчення лижні змагання відроджуються. Так, у м. Прилуках було проведено лижний крос, в якому взяли участь 300 чоловік, в с. Кіптях - лижний меморіал Ю. Збанацького, в селищі Михайло-Коцюбинське - на приз відомого юного партизана А. Блажкуна. Всі учасники меморіалів долали дистанцію в 30 км. У ці роки кращою лижницею області була О. Шашковська.

На честь виборів до Верховної Ради СРСР і трьохсотріччя возз'єднання України з Росією у 1951 році в м. Чернігові відбулися обласні лижні перегони між командами добровільних спортивних товариств "Динамо", "Буревісник", "Урожай", "Спартак". На цих змаганнях відзначилися представники команд ДСТ "Спартак" - А. Лаздинь серед жінок, серед чоловіків - В. Іконніков, "Урожай" - В. Атрощенко, "Динамо" - П. Милованов, які стали переможцями і призерами. У 50-ті роки в Чернігові проходить ряд республіканських змагань з лижного спорту, в яких бере участь і команда Чернігівської області. У турнірі з біатлону в гонці патрулів на дистанції 30 км третє місце посіла наша команда у складі В. Іконнікова, Л. Гончара, О. Петрова, В. Дорохова.

У змаганнях з лижних гонок основна боротьба проходила між командами Києва і Чернігівської області. В естафетному бігу 4 по 5 км серед жінок першою на першому етапі із 16 учасниць передала естафету колгоспниця артіль "Праця" Борзнянського району Олена Кравченко, а команда в цілому виборола II місце.

У ці роки наші земляки А. Лаздинь і Л. Гончар захищали спортивну честь України у складі збірної команди республіки у першості СРСР в м. Свердловську, в якій взяли участь 300 спортсменів.

У 1975 році в ур. Подусівка (Чернігів) відбувся фінал профспілкового комсомольського лижного кросу області. Кращий час серед дівчат показала Галина Кулак - учениця СШ № 4, серед жінок - Зоя Білозерська - технік машинно-шляхової станції. Майстер ремонтного заводу, один з найсильніших лижників області В. Іконніков був кращим серед чоловіків на дистанції 10 км, другим - В. Антонов, третім - В. Афанасьєв. У цих змаганнях взяло участь близько 250 спортсменів.

60-ті роки дали поштовх розвитку на Чернігівщині як північній області двох обов'язкових видів лижного спорту - гонок та біатлону. В цей період проходить ряд змагань республіканського й обласного рівнів. Нормативи майстра спорту СРСР з лижних гонок виконали: А. Лаздинь, Г. Колотовкіна, А. Масленіков, Ф. Примак, В. Колосов і В. Іконніков. Вони також входили до складу збірної команди України і брали участь у чемпіонатах СРСР.

Розвивався і біатлон, яким займалися також і лижники-гонщики, котрі досягли значних успіхів у республіканських змаганнях. Кращі біатлоністи того часу - Ю. Пода, А. Масленіков, В. Колосов, О. Прядко, Г. Носенко, В. Прокопович.

Слід відзначити також, що після відкриття у 1966 році на базі Чернігівського державного педагогічного інституту ім. Т. Г. Шевченка факультету фізичного виховання, почався новий етап розвитку лижного спорту на Чернігівщині. Кращі спортсмени-лижники, вступаючи на факультет фізичного виховання, продовжували заняття спортом і здобували вищу освіту. Зміцнило свої позиції і СДСТ "Буревісник", де почалась цілеспрямована робота з підготовки спортсменів високого рівня. Щороку стали проводитись спартакіади педвузів та універсиади студентської молоді України, на яких збірні команди нашого інституту постійно займали вищі сходинки п'єдесталу.

Етап розвитку лижного спорту 70-х років пов'язаний з успіхом лижників-гонщиків, майстрів спорту СРСР - В. Яценка, Л. Єдомахи, В. Осадчого - членів збірної команди України, які зробили вагомий внесок в історію розвитку лижного спорту на Чернігівщині. В. Осадчий 27 разів перемагав на всіх змаганнях республіканського рівня.

Слід відзначити, що за цей період і пізніше на вищі сходинки п'єдесталу пошани республіканських змагань піднімались: І. Блажко, С. Власенко, В. Власенко, В. Балуба, Н. Ланько, В. Стеценко, Л. Педан, М. Охріменко, Т. Тищенко та інші. Більшість з них виконала нормативи МС СРСР.

У кінці 70-х років офіційно змінюється зброя біатлоністів - з бойової гвинтівки на малокаліберну. Біатлоніст Ю. Пода вперше з чернігівських спортсменів на чемпіонаті України в 1975 р. виконав норматив МС СРСР.

Період 80-х років пов'язаний з іменем О. Батюка, який вивів Чернігівщину на міжнародний рівень. Увійшовши до складу збірної команди СРСР у 1978 р., він понад 10 років відстоював честь Чернігівщини і Радянського Союзу на міжнародних лижних трасах. У 18-річному віці йому було присвоєно звання МС СРСР, у 21 рік - МСМК, а в 22 роки - звання заслуженого майстра спорту СРСР. Перших вагомих успіхів О. Батюк досяг на чемпіонаті світу 1982 року в Норвегії, де став чемпіоном в естафеті 4x10 км. При підготовці до Олімпійських ігор у Сараєво він виграв цілу низку змагань, зокрема на кубок СРСР, був другим в естафетній гонці і п'ятим на дистанції 15 км на етапах кубка світу. На XIV зимових Олімпійських іграх 1984 року у Сараєво (Югославія) у складі

збірної команди СРСР в естафетній гонці 4x10 км зайняв друге місце. Його особистому тренеру В. В. Гусеву було присвоєно почесні звання заслуженого тренера УРСР та СРСР. Це перший наставник-чернігівець, який відкрив рахунок почесним званням у лижному спорті області.

У 1986 році з метою економії державних коштів і упорядкування ДСТ було проведено реорганізацію шляхом об'єднання спортивних товариств "Буревісник", "Спартак", "Колос", "Трудові резерви", "Авангард" в єдине спортивне товариство профспілок "Україна". Це мало як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, економились державні кошти, ліквідувався поділ спортсменів між товариствами у зв'язку зі зміною роботи, навчання, місця проживання. З іншого - зникла масовість заняття спортом і його розвитку у трудових колективах, скорочувалась кількість змагань різного рангу, зменшувалось фінансування. З моменту об'єднання добровільних спортивних товариств у єдине основна робота з розвитку лижного спорту почала зосереджуватись на базі СДЮШОР з лижного спорту в м. Чернігові (ур. Яцево), яка була побудована завдяки успіхам О. Батюка. До неї входять лижоролерна траса довжиною 5 км, стрільбище для біатлону, готель та інше. Завдяки ініціативі тренерів, викладачів, ентузіастів вдалося зберегти осередки, на яких базуються спортсмени і тренери. Це ДЮСШ № 1, ДЮСШ "Промбуд" у Чернігові, містах Прилуки, Бахмач, Корюківка, селах Халявин, Киселівка Чернігівського району.

Кінець 80-х - початок 90-х років характерний зниженням рівня масовості розвитку лижного спорту не тільки на Чернігівщині, але й в Україні в цілому. Найбільш плідним для чернігівських спортсменів у досягненні високих спортивних результатів на міжнародній арені став кінець 90-х років. Після проголошення у 1992 році незалежної держави Україна отримала свій статус і почала виступати своєю командою під жовто-блакитним прапором. Певних успіхів вже у лютому 1993 року досягли біатлоністи: на чемпіонаті світу серед юніорів у м. Рупольдингу вони зайняли 4 місце. Це вихованці М. Зоца - Ніна Лемеш та Любов Лещенко. На XVII зимових Олімпійських іграх 1994 року в м. Ліллекхаммері (Норвегія) в спринтерській гонці з біатлону бронзову медаль одержала прилучанка Валентина Цербе. За це досягнення їй було присвоєно почесне звання заслуженого майстра спорту України, а її тренери О. Прядко та М. Зоц стали заслуженими тренерами України. Олімпійська нагорода Валентини Цербе сприяла піднесенню спортивного духу наших лижників, активізувала заняття цим видом спорту.

Відзначились і чернігівські лижники. Майстри спорту О. Заровний, О. Ващенко, О. Отрошко стали призерами Всесвітньої зимової універсиади в Іспанії у 1995 році, призерами і переможцями змагань кубка світу на лижоролерах, брали участь у змаганнях етапів кубка світу і чемпіонатів світу. А В. Сторожку було присвоєно звання МСМК за успішний виступ на міжнародних змаганнях у Туреччині. Треба згадати і Р. Мосціпана, Л. Лещенко, Ж. Кузьмішину, Н. Стінкову, О. Хвостенко (біатлон), М. Кузьменка (лижні гонки), які представляли Чернігівщину на міжнародній арені.

Біатлоністка Валентина Цербе знову досягла успіхів у етапах кубка світу 1995-96 рр., ставши призеркою. Підтримала її почин і Н. Лемеш, яка була двічі другою на чемпіонаті Європи 1995 року і на чемпіонаті світу 1996 року, за що їй було присвоєно звання заслуженого майстра спорту України, а її другому

тренеру В. І. Пеньковцю - заслуженого тренера України.

Відзначились також і молоді біатлоністи на молодіжному чемпіонаті світу у Фінляндії. Це Оксана Хвостенко, яка двічі здобула срібну нагороду, а Андрій Дериземля став чемпіоном світу у 1996 році.

1997 року збірна команда Чернігівської області з біатлону вперше в історії України одержала перемогу на другій зимовій спартакіаді України, а команда з лижних гонок зайняла друге місце.

Чернігівську область у XVIII зимових Олімпійських іграх 1998 року у м. Ногано (Японія) представляли шість спортсменів: О. Заровний, В. Цербе-Несіна, Н. Лемеш, Р. Лисенко, В. Деркач, А. Дериземля. На параді відкриття зимових Олімпійських ігор, де прапороносцем української делегації був чернігівець біатлоніст Андрій Дериземля, на превеликий жаль, виступ наших земляків був не зовсім вдалим.

За плідний внесок у підготовку висококваліфікованих спортсменів і у зв'язку з 60-річчям тренеру чернігівської СДЮШОР з лижного спорту Ф. М. Примаку у 1998 році було присвоєно почесне звання заслуженого тренера України.

Незважаючи на економічні труднощі в країні і на те, що лижний спорт потребує значних матеріальних витрат, сьогодні тренери-ентузіасти натхненно працюють над пошуком талановитих, обдарованих дітей, щоб прапор України завжди майорів разом зі сходженням на п'єдестал пошани світового рівня наших спортсменів, як це було вже не один раз. І це знову підтвердили чернігівські біатлоністи у 1999 році на етапах кубка світу: Н. Лемеш, А. Дериземля стали призерами цих змагань, а О. Хвостенко - бронзовою призеркою чемпіонату Європи і Всесвітньої зимової універсиади, а лижник О. Заровний - переможцем міжнародних змагань в м. Мурманську. Ці досягнення стали підставою для присвоєння їм спортивного звання МСМК.

За весь період розвитку лижного спорту в Чернігівській області підготовлено: з лижних гонок - ЗМС - 1, МСМК - 3, МС - 23, з біатлону - ЗМС - 2, МСМК - 2, МС - 18.

